

IJODIY YONDASHUV ASOSIDA YOSH O'QITUVCHILARNING TADQIQOTCHILIK QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH USULLARI

Xudoynazarova Zulayho Sohibnazarovna

Guliston davlat universiteti.

xudoynazrovazulayho@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot ishida ijodiy yondashuv asosida yosh o'qituvchilarning tadqiqotchilik qobiliyatini shakllantirishning samarali usullari yoritib berilgan. Shu jumladan, muammoli ta'lim, loyihaviy faoliyat, keys texnologiyasi, novatorlik yondashuvi hamda ishbilarmonlik va rolli o'yinlar kabi zamonaviy pedagogik metodlarning ushbu jarayondagi ahamiyati ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, maqolada ijodiy fikrlashni rivojlantirishga yo'naltirilgan treninglar hamda boshqa innovatsion metodlarning yosh o'qituvchilarda tadqiqotchilik qobiliyatini shakllantirishdagi pedagogik imkoniyatlari ochib berilgan. Tadqiqot natijalari yosh o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonida ularning tadqiqotchilik va ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Muammoli ta'lim usuli, Loyihaviy faoliyat usuli, Keys usuli, Novator usuli, Ishbilarmonlik va rolli o'yinlar usuli, aqliy hujum, sinektika, morfologik tahlil.

Аннотация. В данном исследовании освещаются эффективные методы формирования исследовательских способностей молодых учителей на основе творческого подхода. В частности, научно обоснована значимость таких современных педагогических методов, как проблемное обучение, проектная деятельность, кейс-технология, новаторский подход, а также методы деловых и ролевых игр в данном процессе. Кроме того, в статье раскрываются педагогические возможности тренингов, направленных на развитие творческого мышления, а также других инновационных методов в формировании исследовательских способностей молодых учителей. Результаты исследования способствуют развитию исследовательских и творческих компетенций молодых учителей в процессе их профессиональной подготовки.

Ключевые слова. Метод проблемного обучения, метод проектной деятельности, кейс-метод, инновационный метод, метод деловых и ролевых игр, мозговой штурм, синектика, морфологический анализ.

Annotation. This study highlights effective methods for developing the research abilities of young teachers based on a creative approach. In particular, the significance of modern pedagogical methods such as problem-based learning, project-based activities, case technology, an innovative approach, as well as business and role-playing methods in this process is scientifically substantiated. In addition, the article

reveals the pedagogical potential of trainings aimed at developing creative thinking, along with other innovative methods, in shaping the research abilities of young teachers. The results of the study contribute to the development of research and creative competencies of young teachers in the process of their professional training.

Keywords. Problem-based learning method, project-based learning method, case method, innovative method, business and role-playing games method, brainstorming, synectics, morphological analysis.

Bo'lajak o'qituvchilarda ijodiy yondashuv asosida tadqiqotchilik qobiliyatini tarbiyalash talabalarining ijodiy salohiyatini faollashtirish, ularning tadqiqotchilik tafakkurini rivojlantirish va tadqiqotchilik kompetensiyalarini shakllantirishga qaratilgan maxsus usullardan foydalanishni talab qiladi. Ushbu usullar nazariy mashg'ulotlar va amaliy faoliyatning integratsiyasini ta'minlashi, bo'lajak o'qituvchilarning bilim faolligini rag'batlantirishi, o'zini o'zi anglash va kasbiy o'sish uchun sharoit yaratishi kerak.

Psixologik-pedagogik adabiyotlar va ta'lim amaliyotini tahlil qilish bo'lajak o'qituvchilarda ijodiy yondashuv asosida tadqiqotchilik qobiliyatini tarbiyalashning quyidagi samarali usullarini ajratishga imkon beradi.

Muammoli ta'lim bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik qobiliyatini rivojlantirishning eng samarali usullaridan biridir. Ushbu usul talabalardan mustaqil ravishda yechim izlashni, mavjud bilim va tajribani faollashtirishni va yangi g'oyalarni yaratishni talab qiladigan muammoli vaziyatlarni yaratishni ko'zda tutadi. Muammoli vaziyatlar ma'ruzalar, seminarlar, amaliy mashg'ulotlarda yoki o'quv amaliyoti jarayonida yaratilishi mumkin. Ular tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirishni rag'batlantiradi, tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, farazlarni ilgari surish va nostandart yechimlarni topish qobiliyatini shakllantiradi.

Muammoli ma'ruzalar an'anaviylardan shunisi bilan farq qiladiki, yangi bilimlar "kashf etilishi" kerak bo'lgan noma'lum sifatida kiritiladi. O'qituvchi muammoli vaziyatni yaratadi, talabalarni yechimlarni izlashga undaydi, ularni bosqichma-bosqich kerakli natijaga olib boradi. Bunday ma'ruza davomida bo'lajak o'qituvchilar nafaqat ma'lumotni qabul qiladilar, balki ilmiy tadqiqotlarda faol ishtirok etadilar, tadqiqotchilik tafakkurini rivojlantiradilar.

Muammoli seminarlar va amaliy mashg'ulotlar talabalar tomonidan tadqiqotchilik ko'nikmalaridan foydalanishni talab qiladigan muammoli vazifalarni bajarish asosida tuziladi. Bularga pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, pedagogik muammolarning yechimlarini ishlab chiqish va asoslash, innovatsion ta'lim texnologiyalarini loyihalash, pedagogik jarayonlar va hodisalarni modellashtirish vazifalari kirishi mumkin.

Loyihaviy faoliyat bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirishning muhim usuli hisoblanadi. Bu talabalar tomonidan tadqiqotga yo'naltirilgan loyihalarni mustaqil ishlab chiqish va amalga oshirishni ko'zda tutadi. Loyihaviy faoliyat o'quv fanlari doirasida ham, darsdan tashqari mashg'ulotlarda ham amalga oshirilishi mumkin. Bu muammoni aniqlash, maqsad va vazifalarni shakllantirish, tadbirlarni rejalashtirish, ma'lumotlarni qidirish va tahlil qilish, tajribalar o'tkazish, natijalarni qayta ishlash va sharhlash, loyihaviy faoliyat mahsulotini taqdim etish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Tadqiqotchilik loyihalari individual yoki guruhli, qisqa yoki uzoq muddatli, bita fan doirasida yoki fanlararo bo'lishi mumkin. Ular ta'limning nazariy va amaliy muammolarini hal qilishga, innovatsion ta'lim texnologiyalarini ishlab chiqishga, o'quv materiallarini yaratishga va pedagogik tajribalar o'tkazishga qaratilgan bo'lishi mumkin.

Fan va amaliyotning turli sohalaridagi bilimlarni integratsiyalaydigan, pedagogik voqelik haqida yaxlit tushunchani shakllantirishga yordam beradigan va tizimli fikrlashni rivojlantiradigan fanlararo loyihalar alohida ahamiyatga ega. Bunday loyihalar pedagogika, psixologiya, sotsiologiya, informatika, madaniyatshunoslik va boshqa fanlar kesishmasida amalga oshirilishi mumkin.

Keys usul (muayyan vaziyatlarni tahlil qilish usuli) bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik qobiliyatini rivojlantirishning samarali usuli hisoblanadi. Ushbu usul tadqiqotchilik ko'nikmalaridan foydalanishni talab qiladigan real pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish va hal qilishni ko'zda tutadi. Keyslar matn tavsifi, videoyozuv yoki multimedia taqdimoti shaklida taqdim etilishi mumkin. Ularda pedagogik muammo, uning yuzaga kelish shartlari va sharoitlari, o'quv jarayoni ishtirokchilarining harakatlari to'g'risida ma'lumotlar mavjud.

Keyslar bilan ishlash bir necha bosqichlarni o'z ichiga oladi: vaziyat bilan tanishish, muammoni aniqlash, mavjud ma'lumotlarni tahlil qilish, yetishmayotgan ma'lumotlarni topish, mumkin bo'lgan yechimlarni yaratish, muqobillarni baholash, maqbul yechimni tanlash, harakatlar rejasini ishlab chiqish va natijalarni taqdim etish va muhokama qilish. Bunday ish jarayonida bo'lajak o'qituvchilar tahliliy, loyihaviy, aloqa va refleksiv ko'nikmalarni rivojlantiradilar, nazariy bilimlarni amaliy faoliyatda qo'llashni o'rganadilar va nostandart vaziyatlarda asosli qarorlar qabul qiladilar.

Ishbilarmonlik va rolli o'yinlar – bu bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradigan faol o'qitish usullaridir. Ular real pedagogik vaziyatlarni modellashtiradi, bu ularni hal qilishda tadqiqotchilik yondashuvini talab qiladi. O'yin davomida talabalar turli rollarni bajaradilar (o'qituvchi, talaba, ota-ona, ma'mur va h.k), bu ularga muammoga turli nuqtayi nazardan qarashga, pedagogik voqelik haqidagi tushunchalarini kengaytirishga, empatiya va bag'rikenglikni rivojlantirishga imkon beradi.

Ishbilarmonlik o'yinlari turli xil pedagogik vazifalarni hal qilishga qaratilgan bo'lishi mumkin: o'quv jarayonini loyihalash, innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqish, ziddiyatli vaziyatlarni tahlil qilish va bartaraf etish, ota-onalar va hamkasblar bilan o'zaro munosabatlarni tashkil etish. Ular tadqiqot tafakkurini rivojlantirishga, vaziyatni tahlil qilish, muammolarni aniqlash, g'oyalarni yaratish, qarorlar qabul qilish va ularning oqibatlarini bashorat qilish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

Ijodkorlik bo'yicha treninglar bo'lajak o'qituvchilarning ijodiy salohiyatini, ularning yangi g'oyalarni yaratish qobiliyatini rivojlantirishga va nostandart kasbiy muammolarni hal qilishga qaratilgan. Ular ijodiy faoliyatni rag'batlantiradigan, tasavvurni, fikrlashning moslashuvchanligi va o'ziga xosligini, assotsiatsiyalash va kombinatsiyalash qobiliyatini rivojlantiradigan mashqlar va vazifalar majmuini o'z ichiga oladi.

Ijodkorlik bo'yicha treninglar aqliy hujum, sinektika, morfologik tahlil, fokal obyektlar usuli, oltita tafakkur shlyapalari usuli, IVYN (ixtirochilik vazifalarini yechish nazariyasi) va boshqa shu kabi usullarni o'z ichiga olishi mumkin. Ushbu usullar fikrlash stereotiplarini yengishga, divergent fikrlashni rivojlantirishga, muammoni turli tomonlardan ko'rish, ko'plab yechimlarni topish va eng yaxshisini tanlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Novator o'qituvchilarning mahorat darslari bo'ladak o'qituvchilarda tadqiqotchilik qobiliyatini rivojlantirishning samarali usuli hisoblanadi. Ular talabalarga innovatsion pedagogik tajriba bilan tanishish, ilmiy-tadqiqot yondashuvining o'quv amaliyotida qo'llanilishini ko'rish, real sharoitda qo'llaniladigan pedagogik tadqiqot usullari va texnologiyalari haqida tasavvurga ega bo'lish imkonini beradi.

Mahorat darslarini oliygohning tajribali o'qituvchilari ham, pedagogik innovatsiyalar sohasida yutuqlarga ega bo'lgan amaliyotchi o'qituvchilar ham o'tkazishlari mumkin. Ular pedagogik faoliyatning turli jihatlariga bag'ishlanishi mumkin: mualliflik dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish, innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish, talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyatini tashkil etish va rivojlantiruvchi ta'lim muhitini yaratish.

O'quvchilarning ilmiy-tadqiqot ishlari (ITI) bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligining muhim tarkibiy qismi va ularning tadqiqotchilik qobiliyatini tarbiyalashning samarali usuli hisoblanadi. U ilmiy bilim usullarini o'zlashtirish, tadqiqot tajribasini egallash va ijodiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan faoliyatning turli shakllari va turlarini o'z ichiga oladi.

Ilmiy-tadqiqot ishlari o'quv jarayonining bir qismi sifatida (sinfda tadqiqot vazifalarini bajarish, insholar, ma'ruzalar, kurs ishlari va yakuniy malakaviy ishlarni tayyorlash) va darsdan tashqari mashg'ulotlar davomida (ilmiy to'garaklarda,

muammoli guruhlarda, ilmiy konferensiyalarda, ilmiy loyihalarda ishtirok etish, tanlovlar, tadqiqot natijalarini e'lon qilish) amalga oshirilishi mumkin.

Kafedralar, laboratoriyalar va ilmiy markazlar tomonidan olib boriladigan ilmiy tadqiqotlarda talabalarning ishtiroki alohida ahamiyatga ega. Bu bo'lajak o'qituvchilarga haqiqiy ilmiy faoliyatga qo'shilish, ilmiy tadqiqot metodologiyasi va usullarini o'zlashtirish, tadqiqot ko'nikmalarini rivojlantirish va ilmiy dunyoqarashni shakllantirish imkonini beradi.

Tadqiqotchilikka yo'nalgan pedagogik amaliyot ham bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik qobiliyatini rivojlantirishning samarali usuli hisoblanadi. Bu nafaqat kasbiy ko'nikmalarni o'zlashtirish, balki mini-tadqiqotlar o'tkazish, innovatsion usul va texnologiyalarni sinovdan o'tkazish, pedagogik tajribani tahlil qilish va umumlashtirishni ham ko'zda tutadi.

Pedagogik amaliyot davomida talabalar turli xil tadqiqot vazifalarini bajarishlari mumkin: ta'lim jarayonining xususiyatlarini o'rganish, talabalarning rivojlanish darajasini tashxislash, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda darslarni loyihalash va o'tkazish, mualliflik usullarini ishlab chiqish va sinovdan o'tkazish, pedagogik loyihalarni yaratish va amalga oshirish.

Pedagogik amaliyot bo'lajak o'qituvchilarga nazariy bilimlarni amaliy tajriba bilan birlashtirish, ta'limning real muammolarini ko'rish, muayyan sharoitlarda tadqiqot usullarini sinab ko'rish va ilmiy tadqiqotlar uchun empirik material olish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Baydjanov B. X. et al. Bo'lajak o'qituvchilarning loyihalash kompetentligini shakllantirish //Prospects for innovative technologies in science and education. – 2025. – T. 2. – №. 6. – C. 30-34.

2. Ayxodjaeva M. O'quvchilarni o'rganishga o'rgatish kerak: "Boshlang'ich ta'limda integratsiyaviy-innovatsion yondashuvlar" mavzusida o'tkazilgan respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari. 2019 yil 6 may. –T.: TDPU, 2019. – 12 b.

3. Xudoynazrova Z. S. Kichik yoshdagi o'quvchilarda ijtimoiy ongni shakllantirishda loyiha asosidagi o'qitish //Экономика и социум. – 2025. – №. 2-1 (129). – с. 692-696.

4. Oxunov I.A. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda ijtimoiy ongni rivojlantirishning pedagogik shartlari, Таълим ва инновацион тадқиқотлар (2022 йил № 3), ISSN 2181-1709 (P), 93-96 b.

5. Xudoynazarova Z. Innovative approaches to the development of communicative competence in students //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 9. – C. 128-131.

6. Xudoynazarova Z. Development of communicative competence: problems and solutions //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 9. – С. 195-199.
7. Ruzimova I. X. Bo'lajak o'qituvchilarda tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi //Inter education & global study. – 2024. – №. 9 (1). – С. 31-40.
8. Nafasov G., Xudoyqulov R., Usmonov N. Developing logical thinking skills in mathematics teachers through digital technologies //Евразийский журнал технологий и инноваций. – 2023. – Т. 1. – №. 5 Part 2. – С. 229-233.